

12.11.2019

Nuorten päihteiden käyttö ja rahapelaaminen - ESPAD-tutkimus 2019

Päälöydökset

- Nuorten raittius on lisääntynyt edelleen, mutta humalajuomisen väheneminen on pysähtynyt.
- Tupakointi on vähentynyt.
- Nuuskan käyttö on vähentynyt pojilla, mutta lisääntynyt tytöillä.
- Kannabiksen käyttö on lisääntynyt erityisesti pojilla.
- Muiden huumeiden käytössä ei ole tapahtunut muutoksia.
- Rahapeliautomaateilla pelaaminen on vähentynyt, mutta rahapelaamisessa ei muuten ole tapahtunut muutoksia.

Suomalaisnuorten raittius lisääntyy edelleen, mutta samalla kannabiskokeilut ovat lisääntyneet

Perusopetuksen 9. vuosiluokan oppilaiden alkoholinkäyttö on vähentynyt vuosituhanen vaihteesta lähtien. Keväällä 2019 kerätty European School Survey Project on Alcohol and other Drugs (ESPAD) aineisto osoittaa, että yhä useampi nuori ei käytä lainkaan alkoholia. Kun vuonna 1999 raittiiden nuorten osuus oli yhdeksän prosenttia, oli vuonna 2019 vastaava osuus 31 prosenttia.

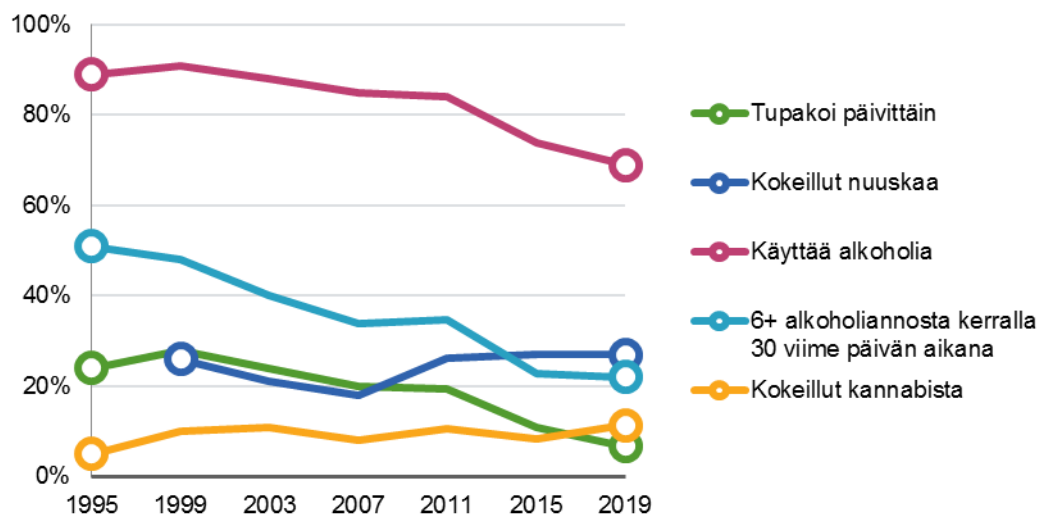
Humalajuomisen väheneminen on kuitenkin pysähtynyt. 22 prosenttia 15–16-vuotiaista oli vuonna 2019 juonut itsensä humalaan 30 viime päivän aikana.

Vuonna 2019 9.-luokkalaista seitsemän prosenttia tupakoi päivittäin, kun 20 vuotta aiemmin päivittäin tupakoi neljännes nuorista. Vuodesta 2007 jatkunut nuuskankäytön lisääntyminen näyttää poikien kohdalla tasoittuneen, mutta tyttöjen nuuskakokeilut ovat lisääntyneet edelleen. Vuonna 2019 pojista 35 prosenttia oli joskus käyttänyt nuuskaa, tytöillä vastaava osuus oli 19 prosenttia.

Nuorten yleisimmin kokeilema tai käyttämä huume on kannabis. Kannabista elinaikanaan kokeilleiden poikien osuus on noussut pojilla vuoden 1995 viidestä prosentista 13 prosenttiin vuonna 2019. Tytöillä vastaavat luvut olivat viisi ja yhdeksän prosenttia. Muiden huumeiden kohdalla ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia.

Rahapeliautomaateilla pelanneiden 15–16-vuotiaiden osuus on vähentynyt vuoden 2011 jälkeen, jolloin pelaamisen ikäraja nostettiin 18 ikävuoteen. Kuitenkin rahapelaaminen yleensä, esimerkiksi netissä, on nuorten kohdalla pysynyt ennallaan.

Kuvio 1. Tupakointi, nuuskakokeilut ja päihteiden käyttö 15–16-vuotiailla suomalaisilla nuorilla 1995–2019.

Kirsimarja Raitasalo
kirsimarja.raitasalo@thl.fi

Janne Härkönen
janne.harkonen@thl.fi

Päihteiden käytön trendit

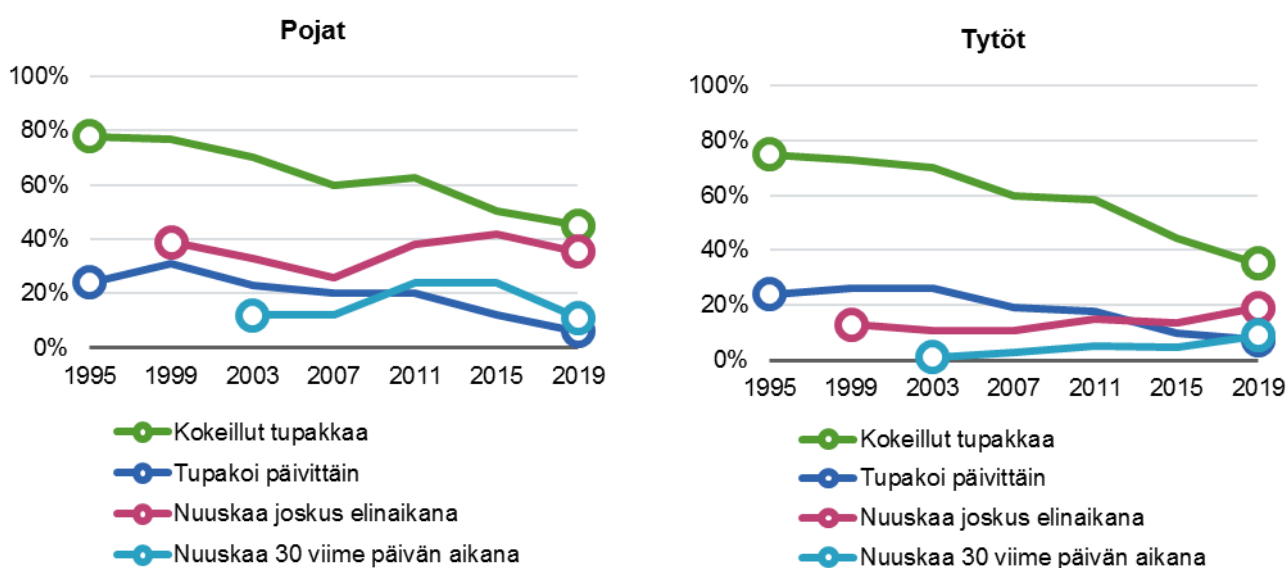
Eurooppalainen koululaistutkimus alkoholin ja muiden päihteiden käytöstä (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD) seuraa muutoksia samanikäisten eurooppalaisten koululaisten alkoholin, tupakka- ja nikotiini tuotteiden ja huumeiden käytössä sekä rahapelaamisessa. Tässä raportissa tarkastellaan suomalaisten nuorten päihteiden käyttöön ja rahapelaamiseen liittyviä trendejä vuodesta 1995 vuoteen 2019 Suomen ESPAD-aineistoon perustuen. Alkoholin, tupakka- ja nikotiini tuotteiden, huumeiden, lääkkeiden ja liuottimien käytön, sekä rahapeliautomaateilla pelaamisen trendien lisäksi tarkastellaan muutoksia päihteiden hankintatavoissa sekä nuorten arvioissa eri päihteiden hankinnan helppoudesta ja päihteiden käyttöön liittyvistä riskeistä tutkimusvuonna 16 vuotta täyttävillä nuorilla (tutkimus-
hetkellä 15–16-vuotiailla).

Tupakointi ja muiden tupakka- ja nikotiini tuotteiden käyttö

Nuorten tupakointi on vähentynyt 2000-luvulla. Kahden viimeisimmän mittauskerran välillä (2015 ja 2019) savukkeita kokeilleiden, kuten myös päivittäin tupakoivien 15–16-vuotiaiden osuudet pienentyivät selvästi. Vuonna 2019 9.-luokkalaisista pojista kuusi ja tytöistä seitsemän prosenttia oli tupakoinut päivittäin 30 viime päivän aikana. Tutkimuksen alussa vuonna 1995 vastaava osuus oli pojilla ja tytöillä 24 prosenttia. Vuonna 1995 tämänikäisistä nuorista 77 prosenttia oli joskus elämänsä aikana tupakoinut ainakin yhden kerran, kun vuonna 2019 vastaava osuus oli 39 prosenttia. (Kuvio 2.)

Nuuskan elinaikaista käyttöä on kysytty vuodesta 1999 lähtien ja 12 viime kuukauden sekä 30 viime päivän käyttöä vuodesta 2003 lähtien. Poikien nuuskakokeilujen laskeva trendi kääntyi jyrkkään nousuun vuonna 2007 ja lisääntyi vuoteen 2015 asti. Vuonna 2019 käyttö oli kääntynyt pojilla laskuun. Sen sijaan tytöillä nuuskan kokeilu ja käyttö ovat lisääntyneet. Vuonna 2019 nuuskaa oli elinaikanaan kokeillut 35 prosenttia pojista ja 19 prosenttia tytöistä. Noin kymmenesosa 15–16-vuotiaista pojista ja tytöistä oli käyttänyt nuuskaa vähintään kerran 30 viime päivän aikana. (Kuvio 2.) Myös vuoden 2019 Kouluterveyskysely osoittaa, että perusopetuksen 8.-9. luokan oppilaiden ja lukion 1.-2. vuoden opiskelijoiden nuuskan päivittäinen käyttö ei ole lisääntynyt vuoden 2015 jälkeen pojilla, mutta tytöillä päivittäinen käyttö on edelleen lisääntynyt. (THL/ Kouluterveyskysely 2019)

Kuvio 2. Tupakkaa kokeilleiden, päivittäin tupakoivien, nuuskaa kokeilleiden ja nuuskaa 30 viime päivän aikana käyttäneiden poikien ja tyttöjen osuudet 1995–2019, %

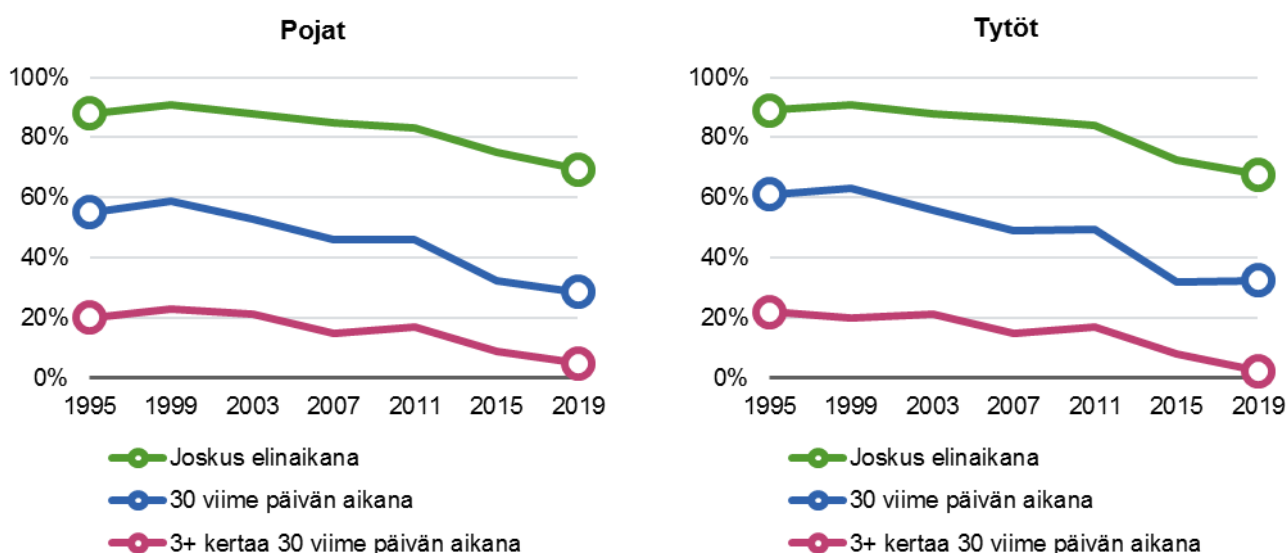

Vuonna 2015 kysyttiin ensimmäisen kerran sähkösavukkeen (sähkötupakka) sekä vesipiipun (shisha) käyttöä, jotka näyttivät vuoden 2015 aineistonkeruun aikaan joidenkin tutkimusten mukaan lisänneen suosiotaan nuorten keskuudessa (Kinnunen ym. 2015). Vuonna 2019 sähkösavukkeiden käyttö oli vähentynyt huomattavasti vuodesta 2015. Viime 12 kuukauden aikana sähkösavukkeita oli kokeillut tytöistä 18 ja pojista 26 prosenttia. Vastaavat osuudet vuonna 2015 olivat 26 ja 44 prosenttia. Myös vesipiipun käyttö on vähentynyt alle puoleen vuodesta 2015: tytöistä ja pojista kolme prosenttia oli kokeillut vesipiippua 12 viime kuukauden aikana (16 % vuonna 2015). (Terveystemme.fi/espada)

Alkoholin käyttö

Raittiiden nuorten osuus on lisääntynyt voimakkaasti vuodesta 1999, jolloin kymmenesosa 15–16-vuotiaista ei ollut koskaan juonut mitään alkoholijuomaa. Vuonna 2019 vastaava osuus oli 31 prosenttia. Nuorista noin 40 prosenttia oli ollut raittiina 12 viime kuukauden ajan vuonna 2019. Edellisen 30 päivän aikana alkoholia juoneiden nuorten osuus väheni myös voimakkaasti vuoteen 2015 asti, jonka jälkeen se ei enää ole vähentynyt. Vuonna 2019 hieman alle kolmannes nuorista oli juonut alkoholia kyselyä edeltävien 30 päivän aikana. Suunnilleen viikoittain (vähintään kolme kertaa 30 viime päivän aikana) juovien nuorten osuus laski myös vuosituuhannen vaihteen vähän yli viidenneksestä alle viiteen prosenttiin vuonna 2019. (Kuvio 3.)

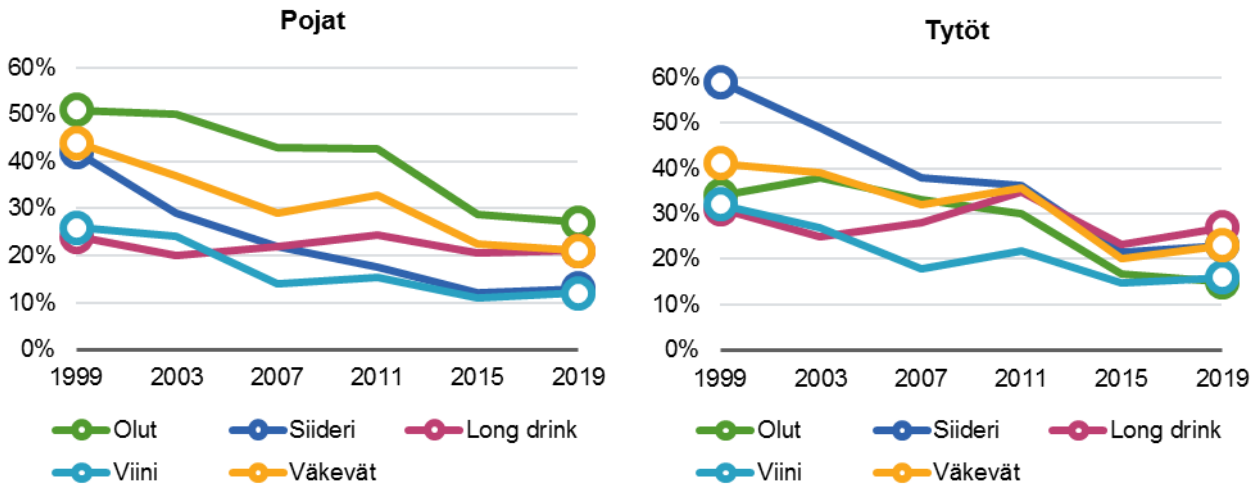
Kuvio 3. Alkoholin käyttö 1995–2019, %

Juomalajit

Olut on säilyttänyt pojilla suosikkijuoman asemansa koko tarkastelujakson ajan, 27 prosenttia pojista sanoi juoneensa olutta 30 viime päivän aikana. Tyttöjen suosikkeja ovat olleet tällä vuosikymmenellä long drink -juomat, siideri ja väkevät juomat, vuonna 2019 long drink -juomien suosio lisääntyi jonkin verran. Niitä oli 30 viime päivän aikana juonut noin neljännes tytöistä. (Kuvio 4.)

Kuvio 4. Eri alkoholijuomalajeja 30 viime päivän aikana käyttäneiden osuudet 1999–2019, %

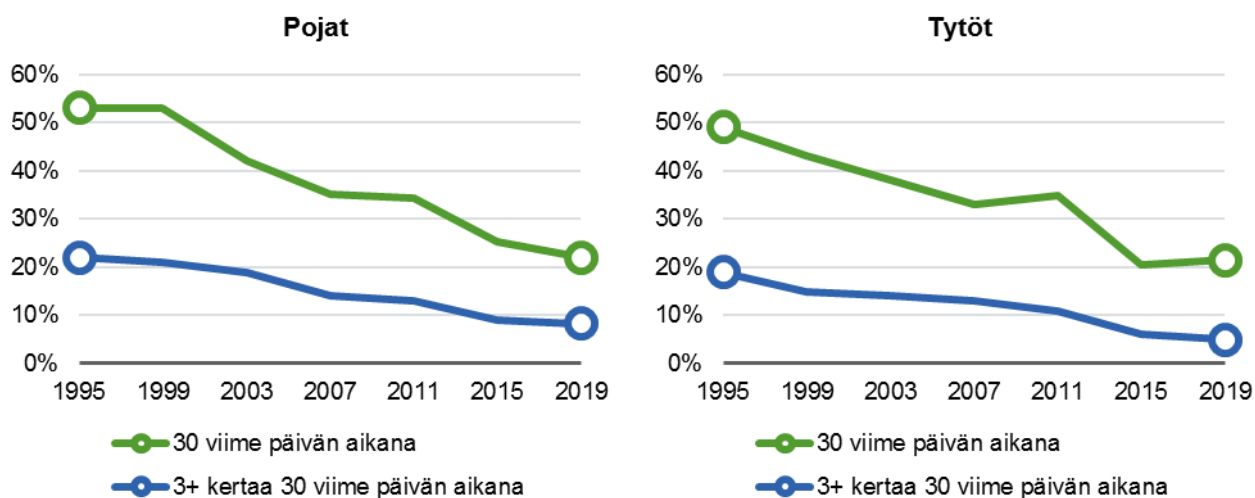

Oppilailta on kysytty eri alkoholijuomalajien käyttöä viimeisten 30 päivän aikana vuodesta 1995 lähtien. Tuolloin kysyttiin vain oluen, viinin ja väkevien alkoholijuomien käyttöä. Siideri ja long drink -juomat liitettiin mukaan vuonna 1999. Vuoden 1995 luvut eivät ole täysin vertailukelpoisia, koska tuolloin siideriä tai long drink -juomia on saatettu raportoida oluena tai viininä tai jättää kokonaan raportoimatta.

Humalajuominen

Poikien runsas kertajuominen on vähentynyt vuosituhanen vaihteesta lähtien (kuvio 5). Tytöillä tämä positiivinen kehitys näyttää kuitenkin pysähtyneen vuoden 2015 jälkeen. Noin puolet 15–16-vuotiaista oli juonut vähintään kuusi annosta kerralla 30 viime päivän aikana vuonna 1999, vuonna 2019 näin oli tehnyt 22 prosenttia tämän ikäisistä. Suunnilleen viikoittain (vähintään kolme kertaa 30 viime päivän aikana) vähintään kuusi annosta kerralla juovien poikien osuus oli pudonnut reilusta viidenneksestä seitsemään prosenttiin. Myös tyttöjen runsas viikoittainen kertajuominen (30 viime päivän aikana) väheni 15 prosentista vuonna 1999 viiteen prosenttiin vuonna 2015, minkä jälkeen väheneminen on tasaantunut.

Kuvio 5. Vähintään kuusi alkoholiannosta kerralla juoneiden osuudet 1995–2019, %

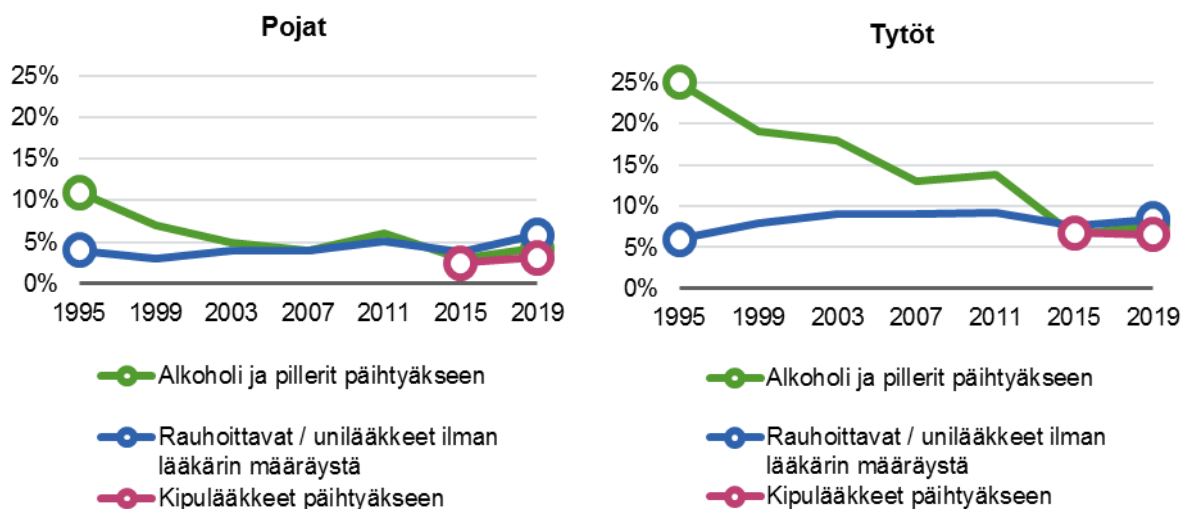
Kuuden alkoholiannoksen juominen yhdellä käyttökerralla johtaa useimmilla ihmisillä ja varsinkin alkoholin käyttöön tottumattomilla nuorilla humaltumiseen. Esimerkiksi kuusi pulloa keskiolutta, yksi viinipullo tai 2,5 desilitraa väkeviä juomia sisältää kuusi alkoholiannosta. Tässä tutkimuksessa molemmilla sukupuolilla on käytetty samaa annosmäärää. Aikuisilla kertakulutuksen korkeana riskitasona pidetään naisilla viittä annosta ja miehillä seitsemää annosta (Käypä hoito). Murrosikäiset tytöt kasvavat ja kehittyvät usein nopeammin kuin pojat. Tämän vuoksi 15–16-vuotiailta tytöiltä ei ole pidetty tarpeellisena kysyä pienempiä annosmääriä kuin pojilta, ja kuutta kerta-annosta voidaan pitää molemmilla korkeana määränä.

Vuonna 1995 kuuden annoksen sijaan kysyttiin viiden tai useamman annoksen juomista, eli tuon vuoden luvut ovat hieman yliarvioita muihin tutkimusvuosiin verrattuna. Luvut ovat siis täysin vertailukelpoisia vasta vuodesta 1999 eteenpäin.

Lääkkeiden käyttö

Lääkärin määräämien uni- tai rauhoittavien lääkkeiden käyttö näyttää viime vuosina lisääntyneen: vuoteen 2015 asti noin viisi prosenttia nuorista kertoi käyttäneensä näitä lääkkeitä, kun vuonna 2019 pojista seitsemän ja tytöistä 10 prosenttia ilmoitti joskus käyttäneensä niitä. Rauhoittavia tai unilääkkeitä ilman lääkärin määräystä käyttäneiden osuus on pysynyt melko tasaisena. Tyttöillä käyttö on jonkin verran poikia yleisempää: vuonna 2019 pojista kuusi ja tytöistä kahdeksan prosenttia oli joskus käyttänyt näitä lääkkeitä ilman lääkärin määräystä. (Kuvio 6.)

Kuvio 6. Lääkkeiden käyttö päihtymistarkoituksessa elinaikana 1995–2019, %

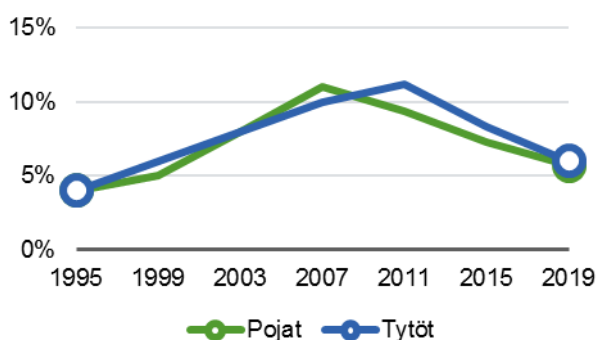

Kaikkina vuosina on kysytty alkoholin ja pillereiden yhteiskäyttöä päihtymistarkoituksessa yksilöimättä tarkemmin pillereiden laatua. Alkoholia ja pillereitä yhdessä käyttäneiden osuus väheni huomattavasti aikavälillä 1995–2007. Vuoden 2007 nousun jälkeen alkoholin ja lääkkeiden yhteiskäyttö vähentyi jälleen ja on tasaantunut vuoteen 2019 tultaessa. Tuolloin pojista neljä ja tytöistä kahdeksan prosenttia oli käyttänyt elinaikanaan alkoholia ja pillereitä yhdessä (kuvio 6). Useimmilla nuorilla alkoholin ja pillereiden yhteiskäyttö on kuitenkin jäänyt yhden tai kahden kerran kokeiluksi. Vuosina 2015 ja 2019 kysyttiin lisäksi kipulääkkeiden käytöstä päihtymistarkoituksessa. Vuonna 2015 seitsemän prosenttia ja vuonna 2019 kuusi prosenttia tytöistä ilmoitti käyttäneensä näitä lääkkeitä päihtymistarkoituksessa. Pojilla vastaavat osuudet olivat kaksi prosenttia vuonna 2015 ja kolme prosenttia vuonna 2019.

Liimojen, liuottimien ja muiden haisteltavien aineiden käyttö päihtymistarkoituksessa

Liimojen, liuottimien ja muiden haisteltavien aineiden kokeilu on vähentynyt sekä pojilla että tytöillä vuoden 2011 jälkeen (kuvio 7). Vuonna 2019 pojista viisi ja tytöistä kuusi prosenttia oli elinaikanaan kokeillut näitä aineita. Tämän tutkimuksen perusteella ei kuitenkaan tiedetä, mitä haisteltavat aineet ovat olleet.

Kuvio 7. Haisteltavien aineiden käyttö päihtymistarkoituksessa elinaikana 1995–2019, %

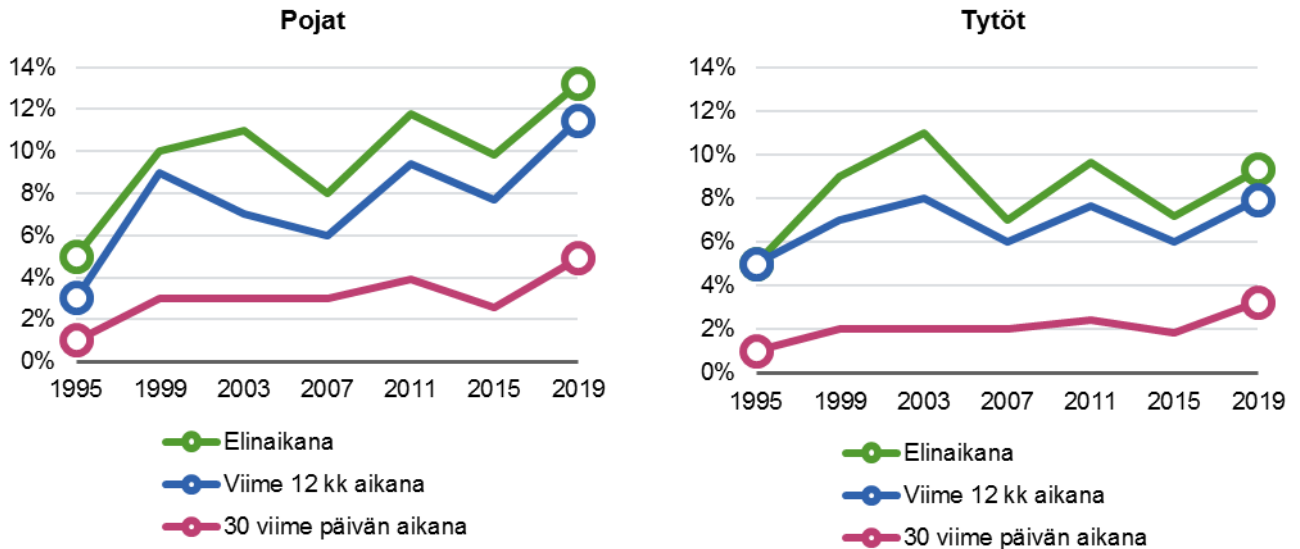

Näidenkin aineiden käyttö näyttää useimmilla nuorilla jäävän muutamaan kokeilukertaan. Aikuisväestökyselyissä liuottimien ja muita haisteltavia aineita elinaikanaan käyttäneiden osuus on ollut kahden prosentin luokkaa (Karjalainen ym. 2019) eli alhaisempi kuin nuorilla. Tämäkin viittaa siihen, että haisteltavien aineiden käyttö ei yleensä jatku nuoruusiän kokeilujen jälkeen.

Kannabiksen käyttö

Aikuisväestön, erityisesti nuorten aikuisten, kannabiksen käyttö on yleistynyt Suomessa 1990-luvun alusta lähtien. Sen sijaan 15–16-vuotiaiden kannabiskokeilut ja käyttö pysyivät tasaisina vuoteen 2015 asti, minkä jälkeen käyttö näyttää lisääntyneen erityisesti pojilla (kuvio 8). Vuonna 2019 pojista 13 prosenttia ja tytöistä yhdeksän prosenttia oli joskus elinaikanaan kokeillut kannabista.

Kuvio 8. Kannabiksen käyttö 1995–2019, %

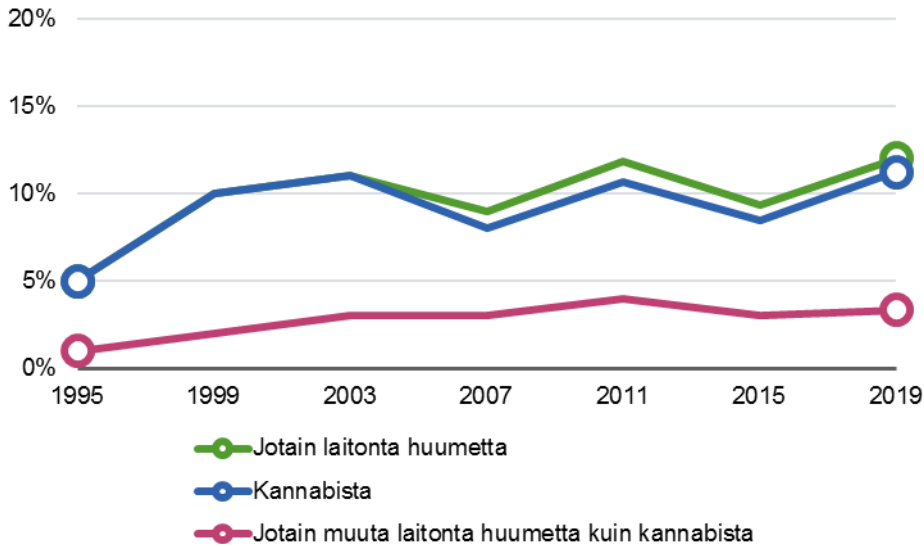

Elinaikanaan ja 12 viime kuukauden aikana kannabista käyttäneiden nuorten osuudet ovat olleet koko tarkastelujakson ajan melko lähellä toisiaan (kuvio 8), mikä viittaa siihen, että ensimmäinen käyttökerta on suurimmalla osalla kannabista kokeilleista 15–16-vuotiaista tapahtunut viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana. Viimeisten 30 päivän aikaista käyttöä pidetään osoituksena säännöllisemmästä käytöstä, mutta nuorten kohdalla joukossa on todennäköisesti myös niitä, joilla ensikokeilu on näin tuore. Pojista viisi ja tytöistä kolme prosenttia sanoo käyttäneensä kannabista ainakin kerran 30 viime päivän aikana. Vastaavat luvut vuonna 2015 olivat kolme ja kaksi prosenttia, eli myös säännöllisempi kannabiksen käyttö näyttää nuorilla lisääntyneen.

Muiden huumeiden käyttö

Kuviossa 9 on esitetty vähintään yhtä huumetta – mukaan lukien kannabista – elinaikanaan käyttäneiden osuuksia kuvaavat luvut. Kun niitä verrataan kannabista käyttäneiden osuuksiin (riippumatta siitä, onko käyttänyt myös muita huumeita), havaitaan, että luvut ovat miltei samoja. Lähes kaikki jotain huumetta käyttäneet ovat siis käyttäneet myös tai ainoastaan kannabista.

Kuvio 9. Jotain huumetta elinaikanaan käyttäneiden osuudet 1995–2019, %

Muiden huumeiden kuin kannabiksen käyttö on 15–16-vuotiailla harvinaista. Käyttö lisääntyi vuodesta 1995 vuoteen 2011 saakka, tämän jälkeen se on pysynyt tasaisena. Vuonna 2019 kolme prosenttia nuorista ilmoitti kokeilleensa jotain muuta huumetta kuin kannabista. Kannabis on yleensä ensimmäisenä kokeiltu huume, ja jotkut kannabista kokeilleista kokeilevat myöhemmin muita huumeita, yleensä kuitenkin vanhempina kuin 15–16-vuotiaina.

Suonensisäisesti huumeita käyttäviä ei juuri löydy 15–16-vuotiaiden peruskoululaisten keskuudesta. Muita huumeita kuten amfetamiinia, metamfetamiinia, heroïinia, kokaiinia tai LSD:tä ilmoitti eri vuosina käyttäneensä 0–2 prosenttia oppilaista (Terveystemme.fi/espada). Myös muuntohuumeiden käyttöä kysyttiin vuosina 2015 ja 2019. Muuntohuumeet määriteltiin kyselylomakkeella uusiksi aineiksi, jotka jäljittelevät huumeiden vaikutusta ja joita esiintyy eri muodoissa kuten nesteinä, jauheena, kiteinä tai pillereinä. Molempina vuosina yksi prosentti vastaajista ilmoitti käyttäneensä näitä aineita. Tuloksia tulkitessa on hyvä muistaa, että ESPAD:n kansainvälisessä validiteettitutkimuksessa 22–36 % vastaajista ei ymmärtänyt uusia huumeita koskevaa kysymystä oikein. (Kraus ym. 2016.)

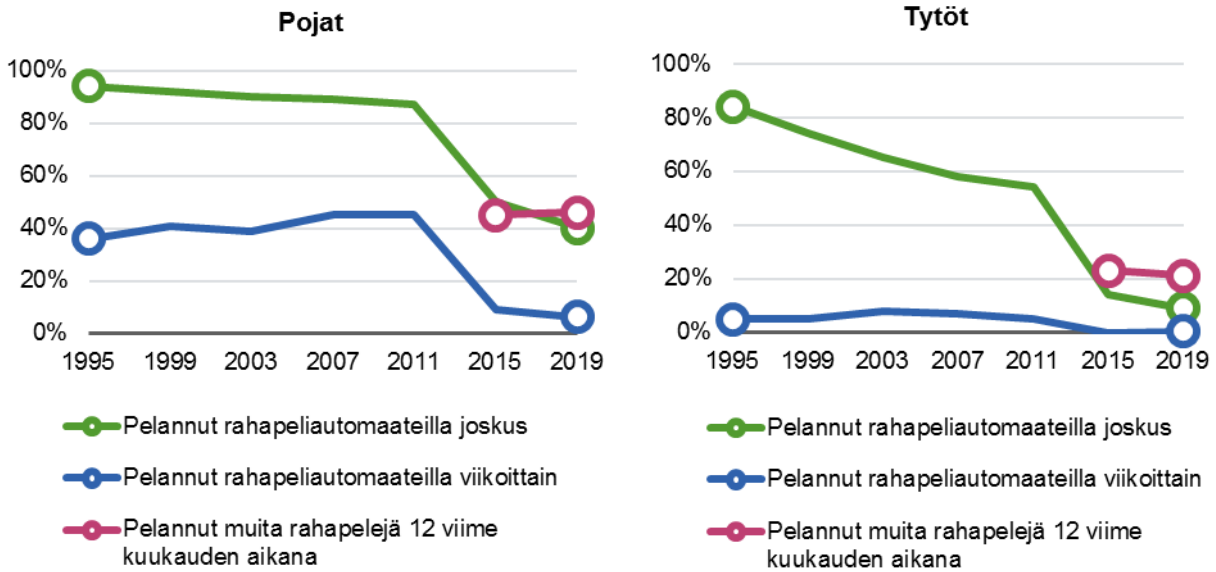
Rahapelaaminen

Arpajaislain uudistumisen myötä kaikkien rahapelien ikäraajat yhtenäistettiin vuosien 2009–2011 aikana. Rahapeliautomaattien 15 vuoden ikäraja nousi 18 ikävuoteen heinäkuussa 2011. (Järvinen-Tassopoulos & Raitasalo 2015.) Kuvioista 10 nähdään, että vähintään viikoittain rahapeliautomaateilla pelaavien tyttöjen osuus on vaihdellut viiden ja kahdeksan prosentin välillä vuosina 1995–2011, mutta tämän jälkeen osuus on pudonnut nolnaan. Vähintään viikoittain rahapeliautomaateilla pelaavien poikien osuus on pudonnut 45 prosentista vuonna 2011 kuuteen prosenttiin vuonna 2019. Vastaavasti joskus elämässään rahapeliautomaateilla pelanneiden nuorten osuus on vähentynyt voimakkaasti: vuonna 2011 pojista 87 prosenttia oli joskus pelannut, kun osuus vuonna 2019 oli 40 prosenttia. Tyttöillä vastaava osuus väheni 54 prosentista yhdeksään prosenttiin. Muutoksen taustalla lienee arpajaislain uudistuminen.

Vuosina 2015 ja 2019 nuorilta on kysytty myös rahapelaamisesta yleensä. Tämä määritelmä sisältää rahapeliautomaattien lisäksi sekä netissä pelattavat rahapelit että perinteiset rahapelit, kuten raaputusarvat, korttipelit yms. Vuonna 2019 pojista 46 prosenttia ja tytöistä 21 prosenttia ilmoitti pelanneensa tällaisia rahapelejä. Vastaavat luvut vuonna 2015 olivat 45 ja 23 prosenttia.

Kuvio 10. Rahapelejä pelanneiden osuudet 1995–2019, %

Päihteiden saatavuus ja hankinta

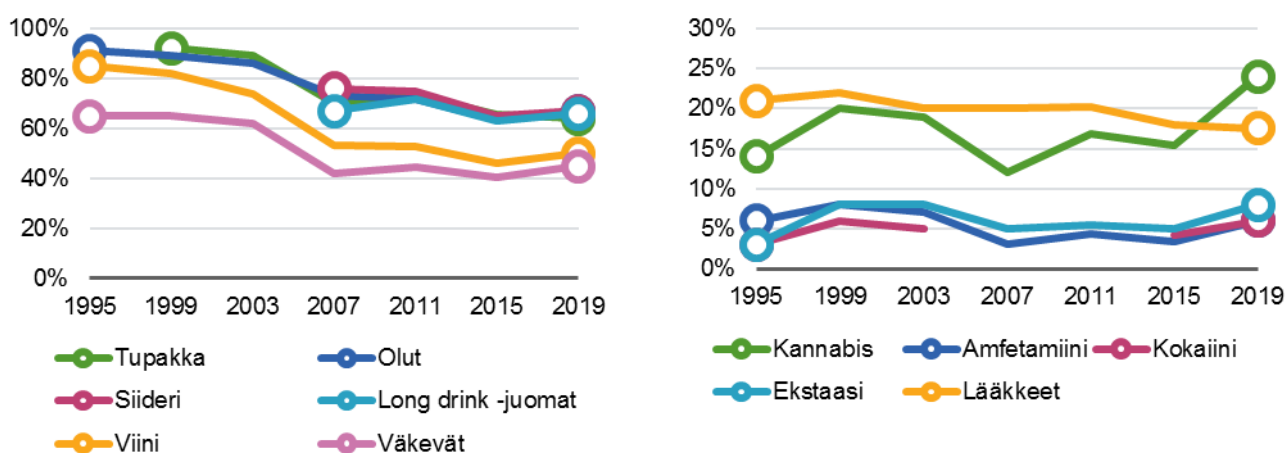
Eri päihteiden saatavuus oman arvion mukaan

Tupakan ja alkoholijuomien hankinta vaikeutui selvästi nuorten arvion mukaan vuosien 1995 ja 2007 välillä (Kuvio 11). Tämän jälkeen arvioitu saatavuus on pysynyt melko tasaisena. Kuitenkin kahden viimeisimmän mittauskerran (2015 ja 2019) välillä alkoholin hankinta näyttää jonkin verran helpottuneen. Vuonna 2019 noin kaksi kolmesta nuoresta koki tupakan, oluen, siiderin ja long drink -juomien saannin melko tai hyvin helpoksi. Noin puolet nuorista piti viinien ja väkevien juomien hankintaa helppona.

Kannabiksen arvioitu saatavuus näyttää helpottuneen huomattavasti. Vuonna 2019 kannabiksen hankintaa piti helppona 27 prosenttia pojista ja 21 prosenttia tytöistä, kun vastaavat luvut neljä vuotta aiemmin olivat 17 ja 14 prosenttia. Muista laittomista huumeista on kysytty amfetamiinin, ekstaasin sekä kokaiinin ja vuonna 2019 myös metamfetamiinin saatavuutta. Nuorten käsityksen mukaan myös näiden aineiden hankinta on jonkin verran helpottunut vuodesta 2015, vaikkakin niiden hankintaa pidetään selvästi vaikeampana kuin esimerkiksi kannabiksen. Vuonna 2019 nuorista 5–8 prosenttia katsoi, että heidän olisi halutessaan erittäin tai melko helppoa hankkia näitä aineita.

Rauhoittavien ja unilääkkeiden hankintaa pidetään helpompana kuin laittomien huumeiden (poikkeuksena kannabis). Vuonna 2019 pojista 15 prosenttia ja tytöistä 22 prosenttia piti näiden hankintaa helppona. Näiden saatavuudessa ei nuorten oman arvion mukaan ole tapahtunut juurikaan muutoksia.

Kuvio 11. Eri aineiden hankintaa erittäin tai melko helppona pitävien osuudet 1995–2019, %

Päihteiden hankintatavat

Viimeisimmän alkoholin käyttökerran juomien hankintatapaa on tiedusteltu Suomessa vuodesta 1995 alkaen, joskin vastausvaihtoehdot olivat ensimmäisenä tutkimusvuonna hieman erilaiset. Ylivoimaisesti yleisin keino saada alkoholia on kaikkina tutkimusvuosina ollut pyytää kavereita hankkimaan tai tarjoamaan (Terveytemme.fi/espada). Vuonna 2019 alkoholia joskus elämänsä aikana juoneista pojista 50 prosenttia ja tytöistä 56 prosenttia oli saanut alkoholijuomia kavereilta viimeisimmällä käyttökerralla.

Vuonna 2015 lisättiin uusi vastausvaihtoehto 'joku muu tuttu henkilö osti tai tarjosi'. Tämä on osoittautunut toiseksi yleisimmäksi tavaksi hankkia alkoholijuomia (pojat 23 %, tytöt 32 %). Tämän vaihtoehdon lisääminen myös pudotti huomattavasti niiden osuutta, jotka olivat ilmoittaneet hankintatavaksi 'joku muu', mikä kertonee siitä, että tämä joku muu tuttu henkilö on todennäköisesti ollut melko tavallinen hankintakanava myös aiempina tutkimusvuosina, mutta vastausvaihtoehdon puuttuessa on vastattu 'joku muu'. Myös tuntemattomat henkilöt tai vanhemmat ostavat tai tarjoavat nuorille alkoholia. Alkoholin saaminen vanhemmilta niin, että nämä ovat ostaneet nuoren käyttämän alkoholin, on vähentynyt huomattavasti. Vuonna 2019 9.-luokkalaisista kuusi prosenttia kertoi vanhempien ostaneen ja 17 prosenttia tarjonneen heille alkoholia edellisellä käyttökerralla. Joskus nuoret myös ottavat kotoa alkoholijuomia, luvalla tai ilman lupaa (15 % vuonna 2019). Vuonna 2019 kysyttiin ensimmäisen kerran myös alkoholin hankintaa internetistä. Vain muutama nuori ilmoitti tehneensä näin. Myös alkoholin hankkiminen ulkomailta tai laivalta oli harvinaista (2 %).

Suomessa alkoholin myyminen alle 18-vuotiaille on kielletty samoin kuin heille anniskelu ravintoloissa ja muissa anniskelupaikoissa. Kuitenkin eri paikkakunnilla tehdyt ostokokeet osoittivat, että alaikäiset pystyivät ostamaan alkoholijuomia verratien helposti (Warpenius ym. 2016). Pieni osa nuorista (1 %) oli vuonna 2019 itse ostaneet juomia eri alkoholin myyntipaikoista. Tämä hankintatapa on kuitenkin vähentynyt merkittävästi, mikä johtunee vähittäiskaupan tiukentuneesta ikärajavallonnasta.

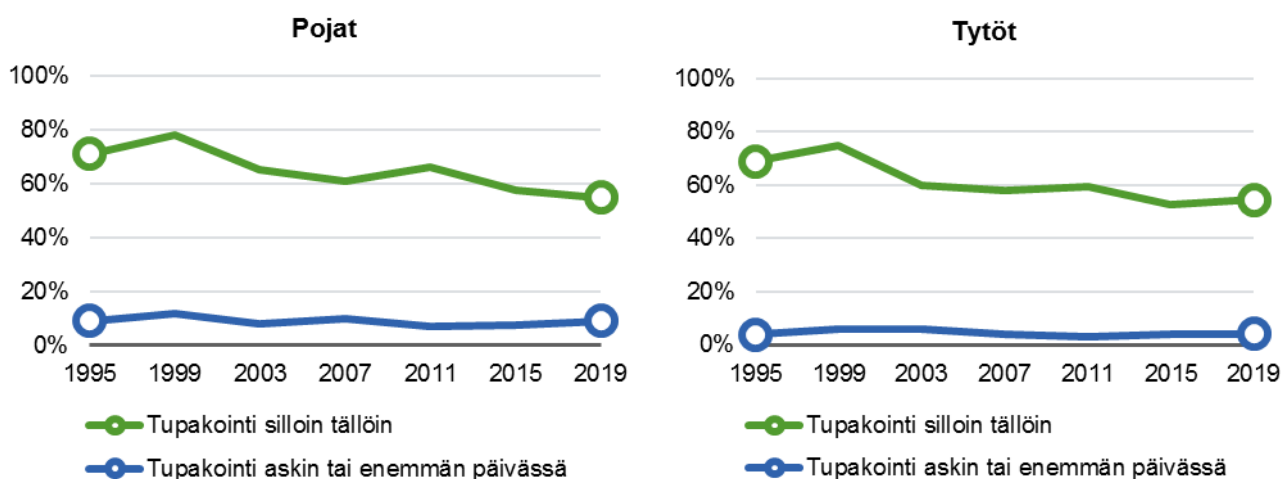
Vuosina 2015 ja 2019 nuorilta kysyttiin myös kannabiksen hankintatavoista. Yleisimmäksi tavaksi on osoittautunut kaverilta saaminen tai ostaminen. Vuonna 2019 pojista 61 prosenttia ja tytöistä 56 prosenttia oli saanut käyttämänsä kannabiksen kaverilta, vastaavasti pojista 21 prosenttia ja tytöistä 26 prosenttia oli ostanut sen kaverilta. (Terveytemme.fi/espada.)

Päihteisiin liittyvät riskikäsitteet

Arviot tupakointiin liittyvistä riskeistä

Valtaosa nuorista pitää päivittäiseen tupakointiin liittyviä terveydellisiä tai muita riskejä suurina, mutta silloin tällöin polttamiseen ei katsota liittyvän juurikaan riskejä (kuvio 12). Vuonna 2019 nuorista 55 prosenttia katsoi, että satunnaiseen tupakointiin ei liity lainkaan riskejä tai ne ovat vähäisiä. Osuus on kuitenkin vähentynyt selvästi tutkimusajanjakson aikana, eli nuoret pitävät tupakointiin liittyviä riskejä aiempaa suurempina.

Kuvio 12. Tupakointiin liittyviä terveydellisiä tai muita riskejä vähäisinä pitävien osuudet 1995–2019, %

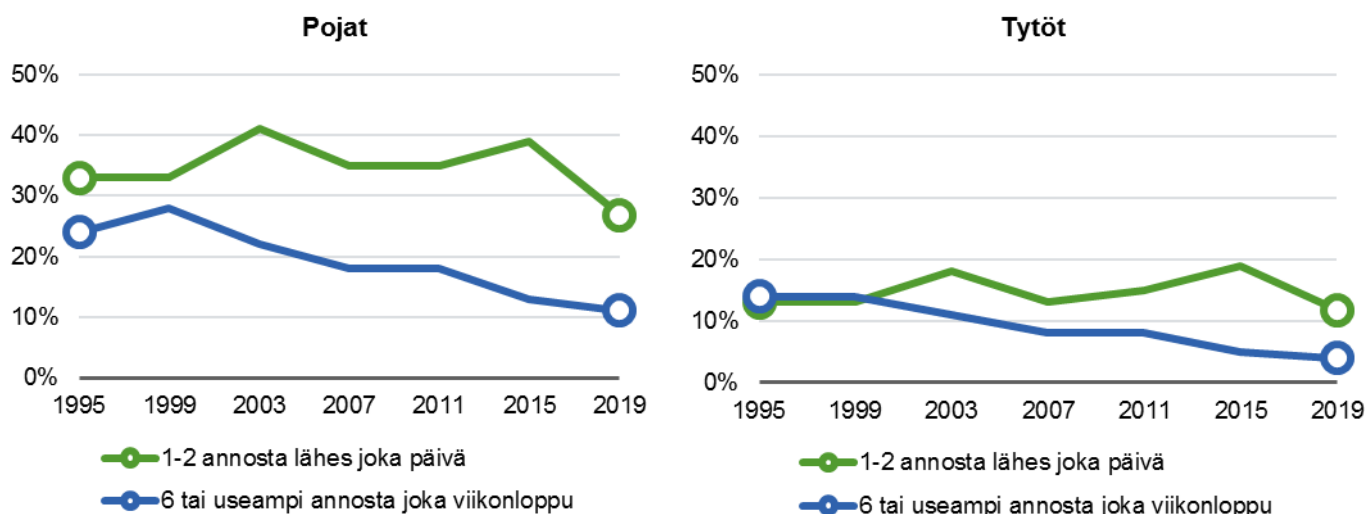

Nuoret suhtautuivat päivittäiseen tupakointiin erittäin kriittisesti jo 1990-luvun puolivälissä. Myös aikuisväestökyselyissä havaittiin selkeä asenteiden kiristyminen 1990-luvun loppupuolella (Karjalainen ym. 2016) ja suhtautuminen on jatkunut kielteisenä 2010-luvulla (Ruokolainen ym. 2018). Sekä nuorista että aikuisista alle kymmenesosan mielestä päivittäiseen tupakointiin ei liity riskejä tai niitä pidetään vähäisinä. Tytöt pitävät päivittäiseen tupakointiin liittyviä riskejä suurempina kuin pojat: vuonna 2019 pojista kahdeksan ja tytöistä neljä prosenttia arvioi, ettei päivittäiseen tupakointiin liity juurikaan riskejä.

Arviot alkoholin käyttöön liittyvistä riskeistä

Koko tutkimusjakson ajan nuoret ovat suhtautuneet säännölliseen alkoholin käyttöön vapaamielisemmin kuin tupakointiin. Asenteet ovat kuitenkin kiristyneet jokaviikkoista suurten alkoholimäärien (6+ annosta) juomista eli käytännössä humalajuomista kohtaan. Vuonna 2019 pojista 11 ja tytöistä kolme prosenttia arvioi että säännölliseen humalajuomiseen ei liity lainkaan terveydellisiä tai muita riskejä tai ne ovat vähäisiä (kuvio 13). Myös aikuisväestössä suhtautuminen humalaan tiukentui 2000-luvulla (Härkönen & Karlsson 2018; Karjalainen ym. 2016).

Kuvio 13. Alkoholin käyttöön liittyviä terveydellisiä tai muita riskejä vähäisinä pitävien osuudet 1995–2019, %

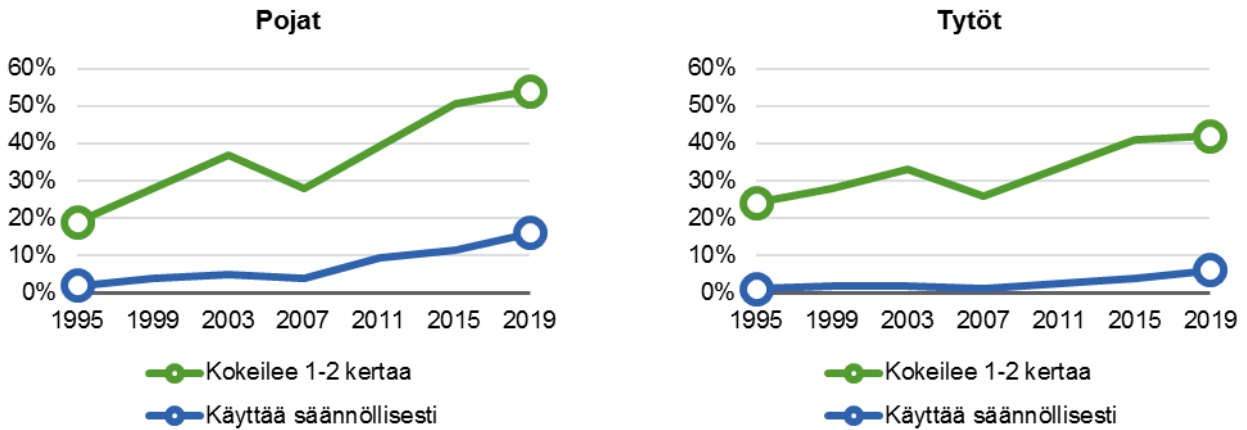

Vielä 1990-luvulla nuoret arvioivat säännölliseen pienten alkoholimäärien (1–2 annosta lähes joka päivä) juomiseen sisältyvän suunnilleen samanlaisen terveydellisen tai muun riskin kuin jokaviikkoiseen humalajuomiseen (kuvio 13). Kahden viimeisimmän mittauskerran välillä myös niiden osuus, jotka pitävät säännölliseen pienten alkoholimäärien juomiseen liittyviä riskejä vähäisinä, on pienentynyt selvästi. Tytöt ja pojat eroavat toisistaan arvioidessaan säännölliseen pienten alkoholimäärien juomiseen liittyviä riskejä: vuonna 2019 pojista 27 ja tytöistä 12 prosenttia katsoi, ettei päivittäiseen pienten alkoholimäärien käyttöön liity juurikaan terveydellisiä tai muita riskejä. Pojat katsovat myös tyttöjä useammin säännölliseen humalajuomiseen liittyvän vain vähäisiä riskejä.

Arviot huumeiden käyttöön liittyvistä riskeistä

Nuorten asenteet kannabiksen käyttöä kohtaan ovat lieventyneet 1990-luvun puolivälistä asti vuoden 2007 tilapäistä kiristymistä lukuun ottamatta (kuvio 14). Edelleen vuonna 2019 asenteet lieventyivät edellisestä mittauskerrasta. Vuonna 2019 yli puolet pojista ja lähes puolet tytöistä katsoi, ettei kannabiskokeiluihin liity lainkaan riskejä, tai että ne ovat vähäisiä. Lisäksi kannabiksen säännölliseen käyttöön liittyviä riskejä pieninä pitävien osuus on tasaisesti lisääntynyt. Vuonna 2019 pojista 16 prosenttia ja tytöistä kuusi prosenttia katsoi, ettei säännölliseen kannabiksen käyttöön liity lainkaan riskejä tai ne ovat vähäisiä.

Kuvio 14. Kannabiksen käyttöön liittyviä terveydellisiä tai muita riskejä vähäisinä pitävien osuudet 1995–2019, %

Myöskään ekstaasin ja amfetamiinin kokeilussa nuoret eivät näe yhtä paljon riskejä kuin ennen. Vuonna 2019 nuorista 27 prosenttia piti ekstaasin kokeiluun liittyviä riskejä vähäisinä tai olemattomina (kuusi prosenttia vuonna 1995). Vastaava osuus amfetamiinin kokeilun kohdalla oli 20 prosenttia (kahdeksan prosenttia vuonna 1995). Nuorten suuren enemmistön mielestä kaikkien laittomien huumeiden säännölliseen käyttöön liittyy suuri riski, joskin 11 prosenttia nuorista piti kannabiksen, kolme prosenttia ekstaasin ja kaksi prosenttia amfetamiinin säännöllisen käytön riskiä vähäisenä tai ei katsonut siihen liittyvän lainkaan riskejä. Suurempi osuus tytöistä kuin pojista arvioi huumeiden säännölliseen käyttöön liittyvät riskit suuriksi (Terveytemme.fi/espada).

Yksittäisiin indikaattoreihin liittyvät yksityiskohtaiset taulukot julkaistaan raportin kanssa samaan aikaan Terveytemme.fi –portaalissa (<http://www.terveytemme.fi/espada/>).

Hankkeen tiedonkeruuseen on saatu rahoitusta Alko Oy:ltä (yhtiökokouspäätös). Rahoittajalla ei ole oikeutta vaikuttaa tutkimuksen sisältöön tai julkaisupäätöksiin.

Käsitteet ja määritelmät

Tilastoraportissa käytettyjen indikaattoreiden pohjana olevat kysymysmuotoilut ja indikaattoreiden määritelmät ovat saatavilla sähköisestä tulospalvelusta:

<http://www.terveytemme.fi/espado/>

Kirjallisuus

Härkönen, Janne & Karlsson, Thomas. Miten suhtautuminen alkoholiin on muuttunut? Teoksessa Mäkelä, P., Härkönen, J., Lintonen, T., Tigerstedt, T., Warpenius, K. (toim.) Näin Suomi Juo. THL, 193–204, 2018

Järvinen-Tassopoulos, Johanna & Raitasalo, Kirsimarja. Ikärajoja ja rajojen kokeilua. Raha-automaattipelejä pelaavien 9.-luokkalaisten alkoholin, kannabiksen ja tupakkatuotteiden käyttö vuosina 1995–2011. Yhteiskuntapolitiikka 80(2), 160–172, 2015.

Karjalainen, Karoliina & Hakkarainen, Pekka & Salasuo, Mikko. Suomalaisien huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018. Tilastoraportti 2/2019, THL.

Karjalainen, Karoliina & Savonen, Jenni & Hakkarainen, Pekka. Suomalaisien huumeiden käyttö ja huumeasenteet - Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2014. THL, Raportti 2/2016.

Kinnunen, Jaana & Pere, Lasse & Lindfors, Pirjo & Ollila, Hanna & Rimpelä, Arja. Nuorten terveystapatutkimus 2015. Nuorten tupakka- tuotteiden ja päihteiden käyttö 1977–2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 31, 2015.

Kraus, Ludwig & Guttormsson, Ulf & Leifman, Håkan et al. ESPAD report 2015. Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Addiction, 2016.

Käypä hoito – suositus. www.kaypahoito.fi/hoi5002.

Raitasalo, Kirsimarja & Huhtanen, Petri & Miekkala, Mari & Ahlström, Salme. Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2011. ESPAD – tutkimusten tulokset. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 59, 2012.

Raitasalo, Kirsimarja & Huhtanen, Petri & Miekkala, Mari. Nuorten päihteiden käyttö Suomessa 1995–2015. ESPAD – tutkimusten tulokset. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 19, 2015.

Ruokolainen, Otto & Ollila, Hanna & Patja, Kristiina & Borodulin, Katja & Laatikainen, Tiina & Korhonen, Tellervo. Social climate on tobacco control in an advanced tobacco control country: A population-based study in Finland. Nordic Studies on Alcohol and Drugs, 2018; 35(3), 152-164. <http://dx.doi.org/10.1177/1455072518767750>

Warpenius, Katariina & Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja. Compliance with the legal age limits for alcohol, tobacco and gambling – a comparative study on test purchasing in retail outlets. Drugs: Education, Prevention & Policy, 2016; 23:5, 435–441, DOI: 10.3109/09687637.2016.1141875.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Erityisopetus [verkkójulkaisu]. ISSN=1799–1595. 2017. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 2.10.2019]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/erop/2017/erop_2017_2018-06-11_tie_001_fi.html

THL/Kouluterveyskysely 2019, sähköinen tulospalvelu: thl.fi/lapsetnuoretperheet/tulokset

Laatuseroste

Tutkimusaineisto

Eurooppalainen koululaistutkimus alkoholin ja muiden päihteiden käytöstä (European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs, ESPAD) seuraa muutoksia samanikäisten eurooppalaisten koululaisten alkoholin, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja huumeiden käytössä sekä rahapelaamisessa. Tutkimuksen tietojen perusteella voidaan verrata koululaisten päihteiden käytön yleisyyttä eri maissa. Muiden maiden nuorten parissa havaitut trendit voivat auttaa ennakoimaan kehitystä Suomessa ja näkemään, mitkä ovat ylikansallisia ja mitkä ehkä vain Suomelle ominaisia kehityskulkuja.

Ensimmäinen ESPAD-aineisto kerättiin vuonna 1995 yhteensä 23 maassa. Tämän jälkeen vertailukelpoinen aineisto on kerätty neljän vuoden välein 30–39 maassa, viimeisin maaliskuuhun 2019. Muun muassa Euroopan huumeiseuranta-keskus (EMCDDA) käyttää tuloksia hyväkseen raportoidessaan vuosittain huumeiden käytöstä Euroopassa. ESPAD-aineistoa käytetään hyväksi myös arvioitaessa Suomessa tehtyjen alkoholipoliittisten ratkaisujen, kuten alkoholin veronalennusten ja jakelujärjestelmän muutosten vaikutuksia. Tämän vuoksi ei tutkita ainoastaan nuorten päihteiden käyttöä, vaan myös sitä, miten he ovat saaneet päihteet käyttöönsä.

Tutkimuksen kohderyhmänä on tutkimusvuonna 16 vuotta täyttävät nuoret, jotka ovat siis tutkimushetkellä 15–16-vuotiaita ja Suomessa peruskoulun 9. vuosiluokalla. Vuonna 2019 otoksen muodosti 298 satunnaisesti valittua suomen- ja ruotsinkielistä Manner-Suomen koulua, joissa on 9. vuosiluokan oppilaita. Kustakin koulusta valittiin satunnaisesti yksi 9. luokka. Vuonna 2019 painotettiin ulkomaalaistaustaisten oppilaiden osuutta poimimalla kaikki 9. luokat sellaisista otoskoluista, joissa muiden kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvien oppilaiden osuus on vähintään 30 % (17 koulua otoksessa, joista 13 koulua vastasi). Lopullisessa aineistossa oli 264 koulua, 320 luokkaa ja 4623 oppilasta. Koulujen vastausprosentti oli 90,3 % ja oppilaiden vastausprosentti 89,5 %. (Liitetaulukot 1 ja 2)

Tilastotietojen relevanssi

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) julkaisema tilasto kuvaa 15–16-vuotiaiden suomalaisnuorten päihteiden käyttöä, käsityksiä päihteiden saatavuudesta ja hankintatavoista sekä niiden käyttöön liittyvistä riskeistä. Tilastoraportti sisältää tiedot alkoholia, tupakkatuotteita ja huumeita käyttäneiden sekä rahapelejä pelanneiden osuuksista. Tilasto tuotetaan otokseen perustuvana kouluissa toteutettavana luokkakyselynä. Tilaston tiedot on tarkoitettu erityisesti päihdekysymysten parissa työskenteleville päättäjille, virkamiehille, terveydenhuollon ja sosiaalialan ammattilaisille, tutkijoille ja medialle. Tilaston tiedoilla on keskeinen rooli nuorten päihteiden käytön ja rahapelaamisen seurannassa.

Menetelmäkuvaus

Tilaston tiedot perustuvat neljän vuoden välein toteutettavaan nuorten päihteiden käyttöä käsittelevään eurooppalaiseen koululaistutkimukseen (European School Survey Project on Alcohol and other Drugs (ESPAD)). Kysely toteutettiin vuoteen 2009 asti Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesissa. Stakesin ja Kansanterveyslaitoksen fuusion myötä tutkimusperinne siirtyi vuonna 2009 perustettuun Terveyden ja hyvinvoinnin laitokseen (THL).

Vuonna 2019 tutkimuksen perusjoukko koostui vuonna 2003 syntyneistä suomen- ja ruotsinkielisten koulujen oppilaista. Vastaavasti vuonna 2015 tutkimuksen kohteena olivat vuonna 1999 syntyneet, vuoden 2011 tutkimuksessa vuonna 1995 syntyneet, vuoden 2007 tutkimuksessa vuonna 1991 syntyneet, vuoden 2003 tutkimuksessa vuonna 1987 syntyneet, vuoden 1999 tutkimuksessa vuonna 1983 syntyneet ja vuoden 1995 tutkimuksessa vuonna 1979 syntyneet. Kyseinen ikäluokka on pääosin perusopetuksen 9. vuosiluokalla, siksi kyselyt tehtiin vain 9.-luokkalaisten keskuudessa. Otantamenetelmä on kaikkina vuosina ollut ositettu kaksivaiheinen ryväotanta. Ositteet on muodostettu EU:n aluejaon (NUTS2) mukaan vuosina 1999, 2003, 2007, 2011, 2015 ja 2019. Vuonna 1995 ositus perustui ennen 1.9.1997 voimassa olleeseen läänijakoon ja koulun opetuskielen (suomi/ruotsi). NUTS2-aluejako on muuttunut kaksi kertaa sinä aikana, kun se on ollut käytössä ESPAD-tutkimusten otantojen osituksessa. Ensimmäistä aluejakoa käytettiin vuosien 1999 ja 2003 otannoissa, toista aluejakoa vuosina 2007 ja 2011 ja uusin aluejako oli käytössä vuosien 2015 ja 2019 aineistokeruussa.

Ensimmäisessä käytetyssä NUTS2-aluejaossa Ahvenanmaa poisluettuna alueita oli viisi ja kahdessa myöhemmässä alueita oli neljä. Nämä alueet jaettiin edelleen kaupunkimaisiin ja maaseutumaisiin alueisiin. Lisäksi pääkaupunkiseutu (Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen) erotettiin omaksi ositteekseen vuoden 2011 otantaan saakka. Vuoden 2015 aluejakoon siirryttäessä entinen Etelä-Suomi jaettiin kahteen osaan siten, että muodostui uusi metropolialue Helsinki-Uusimaa. Muu Etelä-Suomi muodosti oman alueensa. Lisäksi entiset Pohjois-Suomi ja Itä-Suomi yhdistyivät yhdeksi alueeksi, jonka nimeksi tuli Pohjois- ja Itä-Suomi.

Vuonna 1995 ruotsinkieliset koulut ja vuosina 1995 ja 1999 pääkaupunkiseudun koulut olivat yliedustettuina otoksessa. Yliedustus on korjattu analyyseissä käyttämällä ositekohtaisia painoja. Vuoden 2007 tutkimuksen taulukkoraporttiin on koottu aiempien vuosien ositetiedot (Metso ym. 2009). Vuosien 2011 ja 2015 tutkimusten ositetiedot löytyvät kyseisten vuosien taulukkoraporteista (Raitasalo ym. 2012; Raitasalo ym. 2015).

Vuonna 2019 painotettiin ulkomaalaistaustaisten oppilaiden osuutta. Painokertoimet erilaisten poimintatodennäköisyyksien huomioimiseksi muodostettiin aluksi 1) kunta-, sukupuoli- ja ulkomaalaistaustan muodostamissa ryhmissä. Seuraavassa vaiheessa painokertoimet muodostettiin 2) koulu-, sukupuoli- ja ulkomaalaistaustan muodostamissa ryhmissä ja kamalla perusjoukon koko osallistuneiden määrällä. Koulut, joissa oli yli 30 % ulkomaalaistaustaisia, ja joista poimittiin kaikki rinnakkaisluokat, saivat näin pienemmät painokertoimen arvot kuin koulut, joissa ulkomaalaistaustaisia oli vähemmän, ja joista poimittiin vain yksi rinnakkaisluokka. Alustava painokerroin tuotettiin painokertoimien 1) ja 2) tulona. Lopullinen painokerroin kalibroitiin kunta-, sukupuoli- ja ulkomaalaistaustan muodostamissa ryhmissä.

Kouluotokset on eri tutkimusvuosina poiminut Jyväskylän yliopistossa koulututkimusten otantoihin erikoistunut tilastotieteilijä. Rekisterin tieto päivitetään viiveellä, joten otanta on jouduttu tekemään käyttäen tietoja oppilaista yksi tai kaksi vuotta ennen perusopetuksen 9. vuosiluokkaa. Vuonna 2019 otannassa käytetyn koulurekisterin tiedot poimittiin vuoden 2017 syksyllä kerätystä oppilaitosrekisteristä käyttäen perusjoukkoa kuvaavana lukuna tuolloin kahdeksannen vuosiluokan oppilaita, jotka siis olivat yhdeksännellä vuosiluokalla keväällä 2019.

Otokseen tulevat koulut poimittiin otantojen ensimmäisessä vaiheessa kustakin ositteesta systemaattisella PPS (probability-proportional-to-size) -satunnaisotannalla. Mukaan tulevien koulujen määrä oli verrannollinen kunkin ositteen 9.-luokkalaisten oppilaiden määrään ja kunkin koulun todennäköisyys tulla valituksi otokseen oli niin ikään verrannollinen koulun 9.-luokkalaisten oppilaiden määrään. Otokseen valituille kouluille on eri tutkimusvuosina valittu myös suunnilleen samankokoinen varakoulu samankaltaiselta alueelta siltä varalta, että jokin koulu kieltäytyy osallistumasta tutkimukseen. Vuoden 2019 aineistonkeruussa ensimmäinen varakoulu oli seuraava koulu tiedostossa, jossa koulut oli lajiteltu ositteen ja koulun koon mukaan. Toinen varakoulu oli edellinen koulu luettelossa, jos sellainen oli olemassa. Siinä tapauksessa, että 'seuraava' tai 'edellinen' koulu oli jo poimittu alkuperäiseen otokseen, siitä ei tullut varakoulua. Näin ollen kaikki koulut eivät saaneet korvaavaa koulua. Lisäksi osa varakouluista oli samalla sekä jonkin varsinaisen otoksen koulun ensimmäinen varakoulu että jonkin toisen varsinaisen otoksen koulun toinen varakoulu.

Otannan toisessa vaiheessa valittiin kustakin koulusta yksi 9. luokka. (Vuonna 2019 kaikki 9. luokat niissä kouluissa, joiden oppilaista yli 30 % muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkielenään puhuvia.) Aineistonkeruussa käytettiin vuoteen 2007 asti arviota keskimääräisestä luokkakoosta ja yksinkertaista satunnaisotantaa. Luokkakoon oletettiin olevan 20 oppilasta vuonna 2007, 21 oppilasta vuonna 2003, 18 oppilasta vuonna 1999 ja 24 oppilasta vuonna 1995. Jos koulussa oli keskimääräistä suurempia luokkia, niin valituksi saattoi tulla rinnakkaisluokka, jota koulussa ei oikeasti ollutkaan. Näissä tapauksissa otokseen valittiin 'viimeinen' rinnakkaisluokista. Esimerkiksi jos koulussa oli luokat A–C, mutta otantaohjelma ehdotti luokkaa D, niin sen sijasta valittiin C-luokka.

Vuosina 2011, 2015 ja 2019 koulujen yhteyshenkilöiltä kerättiin koulun 9. luokkien ja niillä opiskelevien oppilaiden lukumääriä koskevat tiedot. Erityisluokat, kuten myös joustavaan opetussuunnitelmaan kuuluvat luokat olivat mukana. Näiden tietojen perusteella valittiin joka koulusta satunnaisesti yksi luokka, jonka valinnan todennäköisyyteen vaikutti luokan oppilasmäärä.

Valittujen luokkien kaikki paikalla olevat oppilaat vastasivat kyselyyn yhden oppitunnin aikana. Kyseisen tunnin aikana poissaolleet, kyselyyn vastaamasta kieltäytyneet sekä ne, joiden vanhemmat olivat kieltäneet vastaamisen, muodostavat aineiston oppilastason kadon. Liitetaulukossa 1 on esitetty perustiedot eri vuosien otoksista.

Eri tutkimusvuosina 8–11 prosenttia osallistuvien luokkien oppilaista ei ole osallistunut tutkimukseen. Poikien osuus aineistossa on jäänyt 2000-luvulla jonkin verran alle 50 prosentin, mikä ei näytä selittyvän tyttöjen ja poikien vastausprosenttien erolla. Tilanteeseen on useita mahdollisia selityksiä. Pilaillen vastanneissa on enemmän poikia kuin tyttöjä ja heidät on pyritty poistamaan lopullisesta aineistosta. Vuosina 2007, 2011, 2015 ja 2019 kansainvälisten sääntöjen mukaan lopullisesta aineistosta poistettiin kaikki, jotka eivät olleet ilmoittaneet syntymäaikaansa. Myös heidän joukossaan on ollut enemmän poikia kuin tyttöjä.

Aineiston luotettavuuteen vaikuttaa oppilaiden vastausprosentin ohella kieltäytyneiden koulujen lukumäärä. Suomessa se on pysynyt useimpiin tutkimukseen osallistuneisiin maihin verrattuna pienenä (Kraus ym. 2016). Koulun korvaaminen varakoululla ei ole aivan satunnaisotannan periaatteiden mukaista. Toisaalta, jos kieltäytyneitä kouluja ei korvattaisi, kato olisi huomattavasti suurempaa ja edustavuuden vaarantuminen todennäköisempää. Yleisin syy koulujen kieltäytymiselle tutkimuksesta on ollut kouluihin kohdistuvien kyselytutkimusten lisääntyminen. Koska samanlainen kuormitus kohdistuu kaikkiin kouluihin riippumatta siitä, miten oppilaat niissä käyttävät päihteitä, ei ole syytä olettaa kieltäytyneiden koulujen lukumäärän kasvun vaikuttavan tuloksiin.

Suomessa aineistonkeruu on ajoitettu kansainvälisten ohjeiden mukaisesti maaliskuun vaihteeseen hiihtolomien ja pääsiäisen väliin. Vuonna 2019 ensimmäinen yhteydenottokirje rehtoreille lähetettiin joulukuussa. Kirjeessä tiedusteltiin halukkuutta osallistua tutkimukseen sekä yhteyshenkilön nimeä (tiedonkeruusta vastaava opettaja). Mikäli kunnasta vähintään kaksi koulua osallistui tutkimukseen, annottiin tutkimuslupa koulujen lisäksi kunnalta. Yhteyshenkilöiltä pyydettiin tiedot koulujen opetusryhmistä, joilla on yhdeksännen vuosiluokan oppilaita. Näiden tietojen perusteella valittiin satunnaisesti tutkimukseen osallistuvat luokat. Vuonna 2019 koulujen kieltäytyminen tutkimuksesta oli suunnilleen samalla tasolla kuin aiempina vuosina. Alkuperäisen otoksen 298 koulusta 49 kieltäytyi. Kieltäytyneiden koulujen mahdollisiin varakouluihin otettiin yhteyttä. Varakouluilla pystyttiin korvaamaan 23 kieltäytyneistä kouluista. Postissa aineistosta katosi viiden koulun lomakkeet, yhdeksän tutkimukseen lupautunutta koulua ei lopulta toteuttanut sitä ja kaksi otoskoulua oli lakkautettu, eli lopullisessa aineistossa oli 264 koulua.

Aineistonkeruun yhteydessä oppilaiden vanhemmilta kysyttiin lupa lasten tutkimukseen osallistumiseen. Koulujen yhteyshenkilöt tiedottivat oppilaiden vanhemmille tutkimuksesta. Kouluissa käytettiin passiivista suostumusta, eli jos vanhemmat eivät erikseen kieltäneet osallistumista, oppilas osallistui kyselyyn. Helsingin kaupungin kouluissa vaadittiin vanhemmilta aktiivinen suostumus, eli heidän oli vastattava kyselyyn oppilaan osallistumisesta tutkimukseen riippumatta siitä, sallivatko vai kielsivätkö he osallistumisen. Yhteensä 46 oppilasta ei osallistunut tutkimukseen, koska osallistumislupaa vanhemmilta ei saatu. Käytännössä näistä 34 oli yhden helsinkiläisen peruskoulun oppilaita, jossa lupalapun palauttamatta jättäminen oli tulkittu kielloksi osallistua. Loput 12 oli yksittäisiä oppilaita eri kouluista, joiden vanhemmat olivat nimenomaan kieltäneet osallistumisen. Lisäksi 31 oppilasta kieltäytyi omasta tahdostaan osallistumasta tutkimukseen.

Aineistonkeruumateriaali lähetettiin yhteyshenkilöinä toimineille opettajille maaliskuun alussa 2019. Kyseiset opettajat järjestivät tiedonkeruun koetilannetta muistuttavalla tunnilla ja jokainen oppilas sulki itse lomakkeensa kirjekuoreen, johon ei merkitty mitään tunnistetietoja. Opettajat täyttivät luokkalomakkeen (Liite 2), jossa kysyttiin muun muassa oppilaiden lukumäärää ja poissaolteiden lukumäärää, minkä perusteella on laskettu oppilaiden vastausprosentti. Muulloin kuin vuonna 1995 luokkalomakkeella on kysytty myös valvovan opettajan huomioita oppilaiden työskentelystä lomakkeen täytön aikana. Opettajien arvioiden mukaan oppilaat ovat valtaosaltaan keskittyneet kyselyyn vastaamiseen, vastanneet siihen tosissaan ja pitäneet vastaamista melko helppona tai helppona. Opettajat lähettivät koko luokan aineiston tutkijoille postitse.

Vuoden 2019 suomenkielinen kyselylomake on liitteenä (Liite 3). Aiempien vuosien suomenkieliset lomakkeet löytyvät aiemmin julkaistuista taulukkoraporteista (Ahlström ym. 1997, 2001a, 2004; Metso ym. 2009; Raitasalo ym. 2012). Kunakin vuonna lomake on käännetty myös ruotsiksi käytettäväksi ruotsinkielisissä kouluissa.

Tietojen oikeellisuus ja tarkkuus

Tilasto perustuu vastaajien itsensä ilmoittamiin tietoihin. Koska osa tiedonkeruulomakkeen kysymyksistä on arkaluontoisia (esimerkiksi huumeiden käyttöä koskevat kysymykset), ei ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka rehellisesti niihin vastataan.

On mahdollista, että asioita on unohdettu, kaunisteltu tai salailtu tai toisaalta liioiteltu. Aikasarjassa tällaisten virhelähteen merkityksen voi olettaa pysyvän suunnilleen samankaltaisena vuodesta toiseen.

Vuodesta 2007 alkaen eri maiden aineistojen tarkistus on tehty keskitetysti kansainvälisessä datapankissa. Tätä ennen aineistojen tarkistukset tehtiin kansallisesti jokaisessa osallistujamaassa erikseen. Erilaisesta tarkistuskäytännöstä johtuvat mahdolliset erot tuloksissa ovat todennäköisesti niin pieniä, että ne mahtuvat virhemarginaalin sisään. Vuoden 2019 aineistoa ei tämän Tilastoraportin ilmestymiseen mennessä ole ehditty tarkistaa. Keskeiset korjaukset on kuitenkin tehty aiempien tarkastusperiaatteiden mukaisesti (sukuolensa ilmoittamatta jättäneet (n=3), muulloin kuin vuonna 2003 syntyneet (n=375), pilailleen vastanneet (n=161) sekä yli puolet lomakkeesta tyhjäksi jättäneet (n=151) poistettu).

Vuonna 2019 kerätyssä aineistossa noin kuusi prosenttia oppilaista ei kuulunut tavoiteltuun ikäluokkaan eli he ovat joko luokalle jääneitä tai tavallista myöhemmin tai aikaisemmin koulunsa aloittaneita. Voidaan siis arvioida, että tämän verran ikäluokasta jää tavoittamatta, koska he eivät ole 9. vuosiluokalla. Otannan ulkopuolelle on jätetty myös esimerkiksi vakavan kehitysvamman vuoksi erityisopetuksessa olevat ja Ahvenanmaalla asuvat muulloin paitsi vuonna 1995.

Aineiston luotettavuutta on tarkasteltu muun muassa vertaamalla eri aineiden käytön esiintyvyyttä kahden eri kysymyksen pohjalta. Toinen kysymys koskee käyttökertojen lukumäärää elinaikana ja toinen ikää, jolloin ensi kerran on käyttänyt kyseistä päihdettä. Jonkin verran ristiriitaisuuksia on havaittu humalakysymyksissä. Vuodesta 2007 alkaen elinaikana humalaan asti juominen on määritelty sellaiseksi, jonka jälkeen vastaaja on esimerkiksi horjunut kävellessään, puhunut sammaltaen, oksentanut tai ei ole muistanut tapahtumia seuraavana päivänä. Ensimmäistä humalaa koskevassa kysymyksessä kuitenkin kysytään edelleen pelkästä 'humalasta', ja sen tarkempi määrittely on jäänyt vastaajan oman tulkinnan varaan. Tämä todennäköisesti selittää osaltaan ristiriitaisen vastausten määrää humalakysymyksen kohdalla. Liimojen, liuottimien ja muiden haisteltavien aineiden kohdalla on jonkin verran epäjohdonmukaisuuksia. Ehkä oppilaat eivät tiedä, mitä näillä aineilla tarkoitetaan. Kaiken kaikkiaan ristiriitaisesti vastanneiden osuudet ovat pieniä.

Yhtenä aineistojen laadun kuvaajana on käytetty myös vastaamatta jätettyjen kysymysten osuutta. Se on pysytellyt kaikkina vuosina varsin pienenä (1–2 prosenttia kaikista vastauksista). Kysymysten lukumäärä on ollut suurimmillaan vuosina 2003, 2011, 2015 ja 2019, mutta se ei ole näkynyt tässä mittarissa muita kyselyvuosia suurempina osuuksina. Huumeekysymyksiin saatujen vastausten luotettavuutta on mitattu myös kysymällä, olisiko vastaaja myöntänyt kannabiksen käytön tässä kyselyssä. Niiden osuus, jotka eivät varmasti myöntäisi huumeiden käyttöä, on pysynyt pienenä. On kuitenkin merkkejä, että jonkinlainen epäluottamus tutkimusta kohtaan on yleistynyt erityisesti tyttöjen keskuudessa. Tutkimusajanjaksoilla vuodesta 1995 vuoteen 2019 niiden osuus, jotka ovat vastanneet jo ilmoittaneensa tai olisivat ilman muuta ilmoittaneet kannabiksen käyttönsä, on pienentynyt pojilla neljä ja tytöillä 10 prosenttiyksikköä. Kannabiksen käytön yleisyys tämän kysymyksen mukaan arvioituna on kuitenkin ollut koko ajan hyvin lähellä varsinaisen käyttökysymyksen perusteella laskettua kannabiksen käyttäjien osuutta.

Julkaistujen tietojen ajantasaisuus ja oikea-aikaisuus

ESPAD -tutkimuksesta saadaan tietoa suomalaisnuorten päihteiden käytöstä ja niihin liittyvistä asenteista sekä rahapeelaamisesta neljän vuoden välein. Ensimmäiset tiedot julkaistaan noin puoli vuotta tiedonkeruun päättymisen jälkeen.

Tietojen saatavuus ja läpinäkyvyys/selkeys

Ensimmäiset tiedot suomalaisnuorten päihteiden käytöstä sekä käsityksistä päihteiden saatavuudesta ja niiden käyttöön liittyvistä riskeistä julkaistaan tilastoraportissa tilaston verkkosivuilla. Yksittäisiin indikaattoreihin liittyvät yksityiskohtaiset taulukot julkaistaan samaan aikaan Terveys.fi – portaalissa (terveys.fi/espada). Kattavampi, kaikki tutkimukseen osallistuneet maat käsittävä taulukkoraportti julkaistaan vuonna 2020. Aineistosta julkaistaan myös artikkeleita erillisteemoista.

Tilastojen vertailukelpoisuus

Ajallisen ja kansainvälisen vertailukelpoisuuden varmistamiseksi tiedonkeruu on toteutettu asetelmaltaan ja kysymyksiltään samankaltaisena koko aikasarjan ajan kaikissa tutkimukseen osallistuneissa maissa. Eri aineiden käytön prevalenssiin liittyvät kysymykset sekä hankinnan helppouteen ja riskisäilytyksiin liittyvät kysymykset pohjautuvat kansainvälisen

ESPAD – projektiryhmän yhdessä laatimaan mallilomakkeeseen, mikä mahdollistaa tietojen eurooppalaisen vertailun (www.espad.org).

Selkeys ja eheys/yhtenäisyys

Keskeisimmät kysymykset pysyvät samoina tiedonkeruusta toiseen. Näiden pysyvien osien lisäksi lomakkeelle voidaan kuitenkin lisätä vaihtuvia osia kulloiseenkin tiedontarpeeseen pohjautuen. Uusia huumeita on lisätty kyselylomakkeelle niiden markkinoille tulon myötä, esimerkiksi muuntohuumeet vuonna 2015 ja metamfetamiini vuonna 2019.

Vuoden 2019 tilaston erityiskysymykset

Nuorten päihteiden käyttö ja rahapelaaminen - ESPAD-tutkimus 2019 -tilasto julkaistaan nyt ensimmäistä kertaa osana THL:n virallista tilastotuotantoa. Vuoden 2019 kyselyyn lisättiin kysymyksiä kannabiksen hankintatavoista ja rahapelaamisen paikoista sekä internetin käyttöön ja digipelaamiseen liittyviä kysymyksiä. Nämä tiedot eivät sisälly tilastoraporttiin, vaan niistä raportoidaan myöhemmin.

Liitetaulukot

Liitetaulukko 1. ESPAD:n koulu- ja luokkaotosten perustiedot.

	1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Otannan perusjoukko							
Koulujen lkm.	-	-	679	715	721	705	702
Arvioitu luokkien lkm.	2287	3663	2970	3238	3129	3167	3159
Kouluotos ja koulujen osallistuminen							
Luokkien lkm. otoksessa	121	177	200	301	251	275	355
Koulujen lkm. otoksessa	-	177	200	301	251	275	298
Kieltäytyneiden kuntien lkm.	-	-	-	-	-	1	5
Otoskoulujen lkm. kieltäytyneissä kunnissa	-	-	-	-	-	2	9
Kieltäytyneiden koulujen lkm.	-	1	6	7	36	38	49
Muusta syystä pois jääneet	-	0	1	5	0	0	16 *
Otoksen kouluista tutkimukseen osallistuneiden lkm.	-	176	193	289	215	237	241
Otoksen koulujen osallistumisprosentti	-	99,4	96,5	96,0	85,7	86,2	80,9 (82,6) **
Korvaavien koulujen lkm.	-	1	7	10	20	21	23
Osallistuneiden luokkien lkm.	121	177	200	299	235	258	320
Osallistuneiden koulujen lkm.	-	177	200	299	235	258	264
Koulujen osallistumisprosentti	-	100	100	99,3	93,6	93,8	88,6 (90,3) **

*2 koulua lopetettu, 9 koulua ei tehnyt kyselyä ja 5 koulun materiaali hävisi postissa. Koska postin kadottamien lomakkeiden tapauksessa ei ollut kyse siitä, että koulu olisi kieltäytynyt osallistumisesta, laskettiin osallistumisprosentti (suluissa) myös ottaen mukaan nämä kadonneet koulut.

** Kaikkien tutkimukseen osallistuneiden koulujen lukumäärä / Koulujen lukumäärä otoksessa *100. Koska postin kadottamien lomakkeiden tapauksessa ei ollut kyse siitä, että koulu olisi kieltäytynyt osallistumisesta, laskettiin osallistumisprosentti (suluissa) myös ottaen mukaan nämä kadonneet koulut.

Liitetaulukko 2. ESPAD:n oppilasaineiston perustiedot.

	1995	1999	2003	2007	2011	2015	2019
Oppilaiden lkm. otannan perusjoukossa	60 639	65 756	59 488	64 261	62 585	57 004	57 456
Oppilaita otoksessa	2513	3656	3869	5961	4528	4878	5593
Vastanneet oppilaat	2300	3286	3543	5396	4055	4326	5001
Oppilaita aineistossa	2161	3109	3321	4988	3744	4049	4623*
Oppilaiden vastausprosentti	91,5	89,9	91,6	90,5	89,6	88,7	89,5
Poikien osuus lopullisessa aineistossa, %	50,8	49,3	48,1	46,1	48,5	48,4	49,5

* Kohdejoukkoon kuulumattomat ja toistuvasti äärimmäisiä vastauksia vastanneet poistettu (ryhmät voivat olla päällekkäisiä).

- 375 syntynyt muulloin kuin 2003 tai tieto syntymävuodesta puuttuu
- 3 ei tietoa sukupuolesta
- 151 yli puolet kysymyksistä vastaamatta
- 161 vastanneet toistuvasti ääri vastauksia